

HROBOVÁ KERAMIKA SKUPINY KOSIHY-ČAKA-MAKÓ Z BRATISLAVY-DEVÍNSKEJ NOVEJ VSI

ZDENĚK FARKAŠ

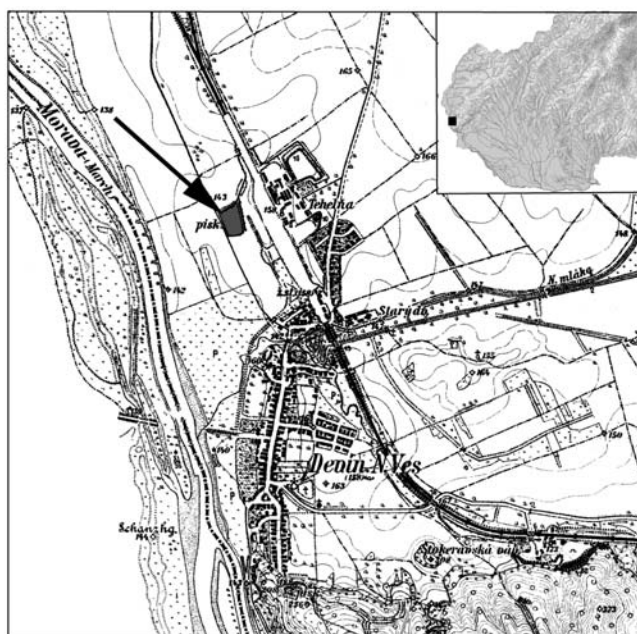
Keywords: Bratislava – Devínska Nová Ves, graves, pottery, Somogyvár-Vinkovci Culture, Kosihy-Čaka-Makó Group

Abstract: *Funerary pottery of the Kosihy-Čaka-Makó group from Bratislava – Devínska Nová Ves. In a burial ground of the Avar Khaganate Period in Bratislava – Devínska Nová Ves, in the 1920s and 1930s at least 10 cremation graves and 3 inhumation graves were uncovered which J. Eisner dated to the Bronze Age. From the re-examination of funerary pottery follows that the inhumation grave No. 198 and at least one of the cremations may be classed with later stage of the Kosihy-Čaka-Makó group.*

Pri vyhodnotení sídliskových nálezov skupiny Kosihy-Čaka-Makó z polohy Široké diely pri Lozorne a ich porovnaní s príbuzným materiálom z okolia sa vynorila potreba zverejnenia a prehodnotenia niektorých nádob z „hrobov z doby bronzovej“, ktoré sa podarilo odкрыť J. Eisnerovi počas výskumu včasnostredovekého pohrebiska v Bratislave, časti Devínska Nová Ves (Eisner 1952). Predveľkomoravské pohrebisko z obdobia avarského kaganátu založili na nízkej terase (142-143 m n.m.) medzi hranou inundácie rieky Morava a pomerne strmým, ale nízkym svahom (150 m n.m.) ktorým terén stúpa k železničnej trati Bratislava – Kúty – Břeclav s železničnou stanicou Devínska Nová Ves, za ktorou sa rozkladal areál bývalej tehelne. Zo západu ohraničuje lokalitu, na ktorej sú dnes zariadenia Poľnohospodárskeho družstva Devín, lokálna komunikácia Devínska Nová Ves – Zohor (obr. 1). Pôvodne tu ťažili piesok pre potreby tehelne. V rokoch 1926 až 1933 preskúmal J. Eisner na ploche pieskoviska 883 hrobov z ktorých pripísal 10 žiarových (jedenásty iba s výhradou) a najmenej 3 kostrové pohrebisku zo staršej doby bronzovej. Podľa sprievodného materiálu ich zaradil do typu Gáta, podľa súčasnej terminológie do okruhu wieselburskej kultúry (Eisner 1931, 7, Tab. 1: 4,5,8; 1933, 56-57, Tab. 27: 2,3,5). Samotné hroby však bližšie nezverejnil. V pôvodnej výskumnej dokumentácii sú o nich iba krátke zmienky bez vyobrazenia a priradenia nádob či iných predmetov k jednotlivým hrobovým celkom a nie sú uvedené ani v celkovom pláne pohrebiska (Eisner 1952, Tab. 3). Podľa očíslovania a stručných poznámok vo výskumnej dokumentácii však možno predpokladať, že predovšetkým žiarové hroby sa sústreďovali na nevelkej ploche pri severnom okraji pieskoviska a že ich zväčša len pomerne plytko zahĺbili do tmavého podlažia (černice), čo výrazne obmedzilo možnosť zachytiť pôdorysy jednotlivých hrobových jám.¹ Pohreby nespálených tiel sa nachádzali ako v centrálnej časti včasnostredovekého pohrebiska, tak pri jeho okraji a väčšina kostí bola veľmi poškodená rozkladom. Napriek tomu sa pri hr. č. 210 a 415 podarilo doložiť, že zosnulého uložili do zeme v pietne skrčenej polohe na ľavom boku tak, že hlava v hr. 210 smerovala na juhozápad (Eisner 1931, 7).

Po revízii nálezov z devínsko-novoveského pohrebiska zachovaných v zbierkach SNM-Archeologickom múzeu v Bratislave možno do záverečného, v tomto prostredí zatiaľ málo poznaného obdobia eneolitu, zaradiť tri až štyri nádoby (Farkaš 2012, 97).

Šálka s výrazným dvojkónickým telom a krátkym prstencovým hrdlom prechádzajúcim do rozšíreného, ovalením zosilneného ústia. Výrazne zaoblené plecía sú od podsadenej, mierne dovnútra prehnutej spodnej časti oddelené výraznou obežnou nečlenenou lištou, zvrchu zvýraznenou plytkým žliabkom. Na plecía sa pripája oblúkové, mierne prežliabnuté pásikové uško po ktorého bokoch zdobia plecía dve, dnes už neúplné plastické oblúkové línie

Obr. 1 Bratislava-Devínska Nová Ves na historickej mape 1:25.000, Sekce 4758/1. Šipkou vyznačená plocha bývalého pieskoviska tehelne. Miesto nálezu včasnostredovekého pohrebiska a nádob skupiny Makó-Kosihy-Čaka (upravené).

Č. hrobu	Pohrebný rítus	Hĺbka od pôvodného terénu	Datovanie podľa J. Eisnera	Iný údaj
198	kostrový	?	d. bronzová	Hrnček – obr. 2: 2, 3: 2
210	kostrový	0,5 m	d. bronzová	Ľavý bok, hlava na JZ
415	kostrový	1,28 m	d. bronzová	Ľavý bok – tvár na SZ
672	žiarový	0,6 m	d. bronzová ?	rozbitá nádoba
705	žiarový	0,3 m	d. bronzová	
706	žiarový	0,4 m	d. bronzová	
712	žiarový	0,6 m	d. bronzová	
717	žiarový	0,3 m	d. bronzová	
718	žiarový	0,35 m	d. bronzová	
721	žiarový	0,4 m	d. bronzová	
722	žiarový	0,4 m	d. bronzová	
725	žiarový	0,85	asi d. bronzová	
727	žiarový	0,6 m	asi d. bronzová	
729	žiarový	0,6 m	asi d. bronzová	

Tab. 1 Zoznam hrobov z „doby bronzovej“ z Bratislavy, časti Devínska Nová Ves
(podľa výskumnej správy a článku J. Eisnera 1931, 7)

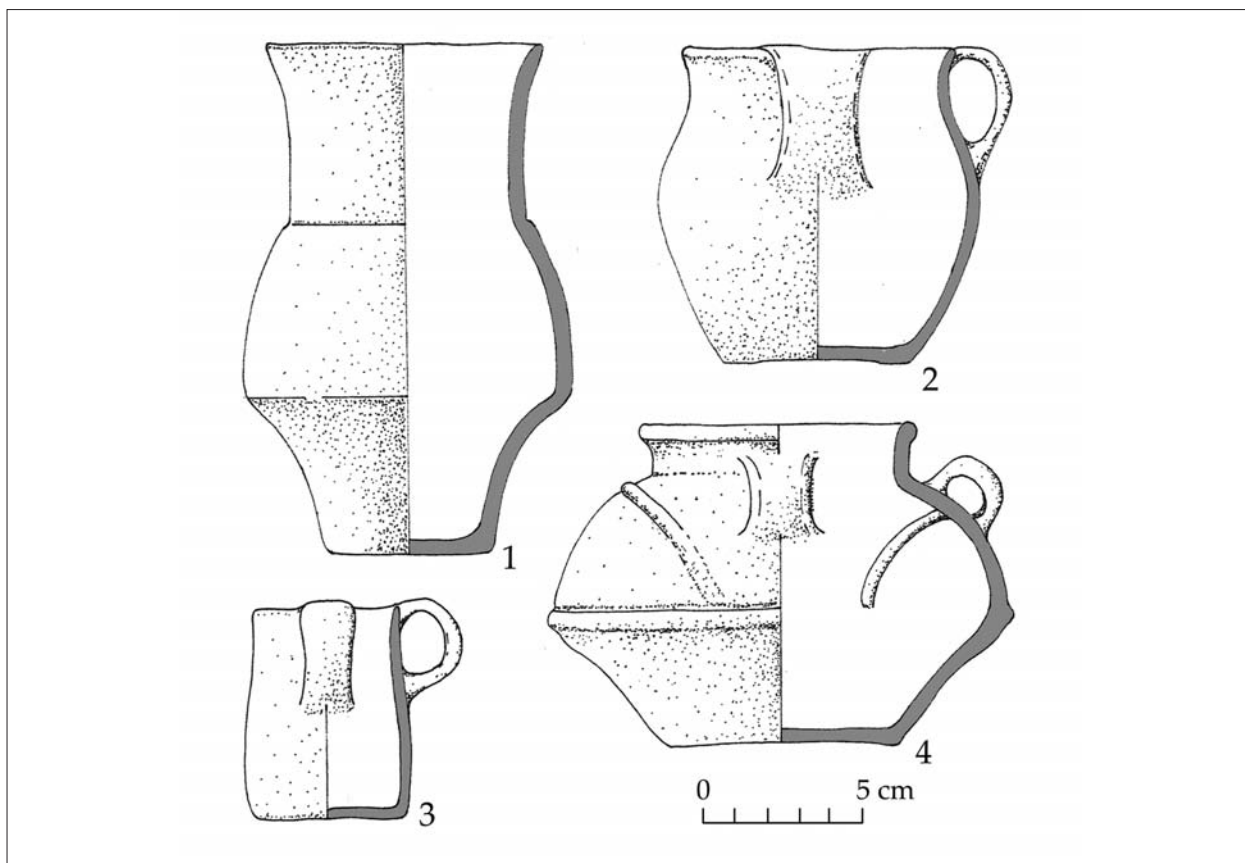
v priereze tvaru písmena D. Pôvodne sa napájali priamo na stredovú plastickú obežnú lištu. Od nej sa však odlišujú dodatočným nalepením na povrch nádoby. Šálku zhotovili z mierne piesčitej, kvalitne vypálenej hliny svetlej sivohnedej farby. Na povrchu, predovšetkým pliec, sa zachovali stopy po pôvodnom hladení (Eisner 1931, tab. 1: 5; 1933, tab. 27: 2).

Rozmery: v. 9,9 cm, pr. dna 7,4 m, pr. ústia 8,4 cm, pr. vydutiny 13,9 cm, š. uška 2,1 cm, v. uška 1,7 cm, hr. črepu 0,4 – 0,5 cm (obr. 2: 4; 3: 4)

Hrnček esovite profilovaný s telom vajcovitého tvaru a s mierne von vyhnutým ústím ktoré s plecami spája široké pásikové uško. Nádobu zhotovili z plavenej jemnej zeminy. Dnes miestami sekundárne poškodený povrch vyhladili a dokonalo vypálili do svetlohnedých odtieňov. Podľa J. Eisnera (1931, 7, tab. 1: 8; 1933, tab. 27: 3) pochádza z kostrového hrobu č. 198.

Rozmery: v. 9,8 cm, pr. dna 5,9 cm, pr. ústia 8,3 cm, pr. vydutiny 9,8 cm, š. uška 2,4 cm, hr. črepu 0,3 cm (obr. 2: 2; 3: 2).

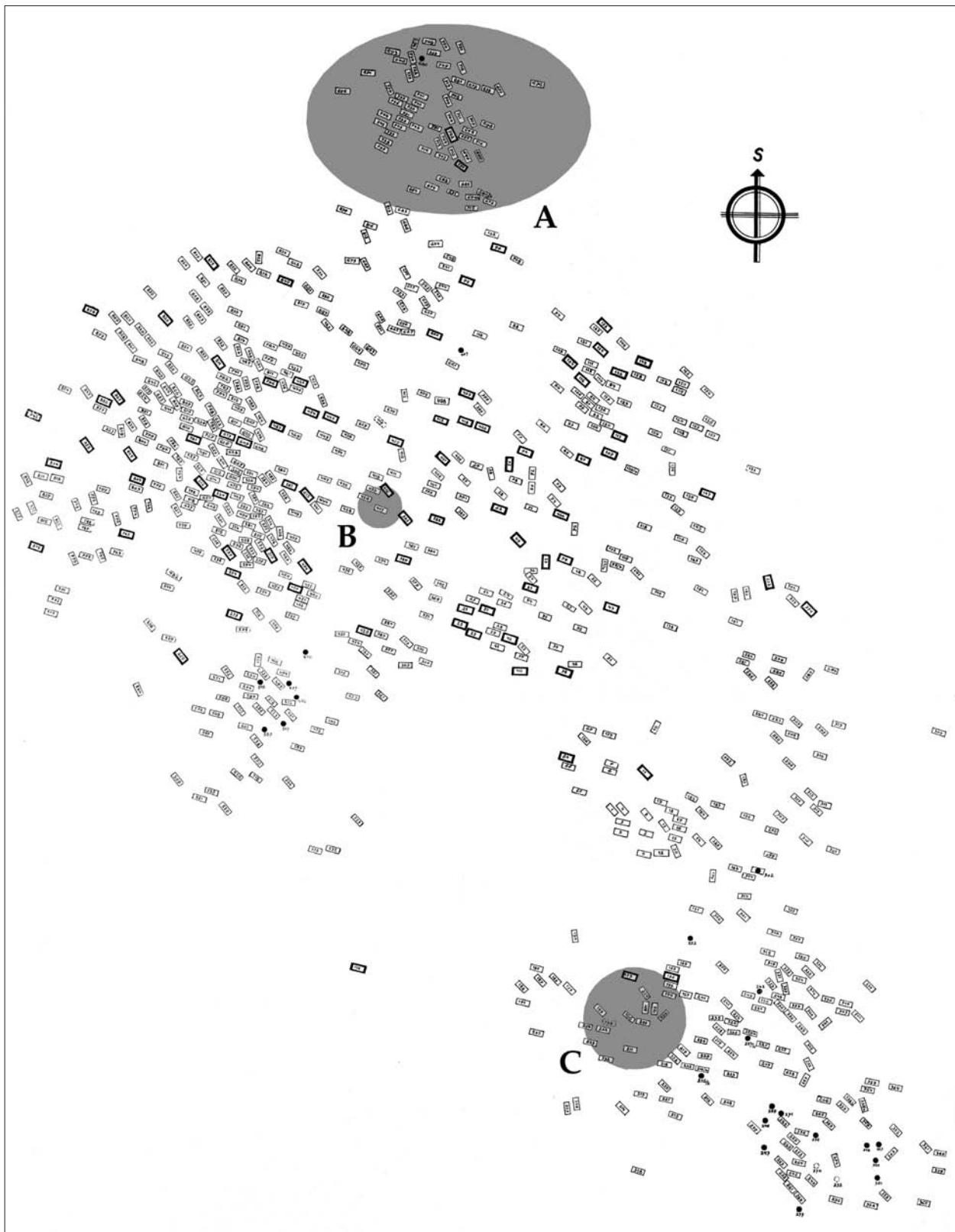
„Pohárik“ vysoký, štíhly s dvojkónickým telom. Spodná, dovnútra prehnutá časť je odsadená ostrou hranou. Na telo cez ostrú hranu nasadá vysoké, lievikovito prehnuté hrdlo. Nádobu zhotovili z jemnej piesčitej zeminy a dokonale vypálili do hnedookrových odtieňov. Povrch je hladený. Poškodenie okraja a časti tela nevyučuje, že pôvodne to bol džbánok so širokým pásikovým uškom, blízky nálezom z okruhu skupiny Kosihy-Čaka-Makó alebo kultúry Somogyvár-Vinkovci.

Obr. 2 Bratislava-Devínska Nová Ves. Nádoby zo záveru eneolitu z bývalej pieskovne miestnej tehelne.

Obr. 3 Bratislava-Devínska Nová Ves. Nádoby zo záveru eneolitu z bývalej pieskovne miestnej tehelne.

Obr. 4 Bratislava-Devínska Nová Ves. Plán včasnostredovekého pohrebiska v bývalej pieskovni miestnej tehelne s vyznačením miesta nálezov hrobov z „doby bronzovej“. A – žiarové hroby 672, 705, 706, 712, 717, 718, 721, 722, 725, 727 a 729, B – kostrový hrob 415, C – kostrové hroby 198 a 210. Podľa plánu *Eisner 1952*, tab. 3 (upravené).

Rozmery: v. 15,6 cm, pr. dna 5,1 cm, pr. ústia 8,3 cm, pr. vydutiny 10,1 cm, hr. črepu 0,6 cm (obr. 2: 1; 3: 1).

Črpáček valcovitého tvaru s rovným dnom, mierne prehnutými stenami a plochým pásikovým uškom, ktoré spája okraj s hornou tretinou tela. Črpák zhotovili z plavenej jemnej hliny, do hneदा vypálený povrch dokonale vyhladili.

Rozmery: v. 6,5 cm, pr. dna 4,6 cm, pr. ústia 4,4 cm, š. uška 1,5 cm, hr. steny 0,3 – 0,4 cm (obr. 2: 3; 3: 3).

Výrazne dvojkónická šálka s nízkym hrdlom s ovaleným ústím a s drobným pásikovým uškom na pleciach (obr. 2: 4; 3: 4) má paralely v hrobovom náleze skupiny Kosihy-Čaka-Makó z Taty-Tófarok, kde však nádobku s takmer identickým profilom vymodelovali na štvorcovom pôdoryse (*Kalicz-Schreiber 1994*, Abb. 13: 5; *Kulcsár 2009*, Fig. 25: VII/32). Podobne tvarované, ale o čosi väčšie nádoby, zväčša s plastickými rebierkami na pleciach sa často zaraďujú medzi misovité tvary a sú známe napr. z Kajárpéc-Pokolfadomb v Maďarsku (*Figler 1994*, 28, Abb. 10: 8; *Kulcsár 2009*, Fig. 24: VII/22). Na Slovensku k nim azda patrí zlomok z Mužle (*Vladár 1966*, Abb. 18: 10). Na mladoeneolitický pôvod nádobky poukazuje aj stvárnenie jej okraja, polmesiakové plastické oblúky na pleciach, spôsob spracovania hlíny a vypálenie do sivohnedých odtieňov.

Niekoľko nádobiek s uškom z bližšie neidentifikovaného náleziska z Bratislavy - Devínskej Novej Vsi sa už tradične dáva do súvisu so šálkami typu Leithaprodersdorf či Trausdorf (*Novotná 1993*, 84, obr. 35; *Farkaš/Novotný 1993*, 73, obr. 32; *Farkaš 2012*, 97), ktoré vychádzajú z tradícií kultúry ľudu so zvoncovými pohármi. Medzi nádoby ktoré sa v rôznych variantoch objavujú medzi tzv. sprievodnou keramikou kultúry ľudu so zvoncovitými pohármi patrí aj esovito profilovaný hrnček z pieskoviska tehelne s von vyhnutým ústím, ktoré s plecami spája ploché pásikové uško (obr. 2: 2; 3: 2). Pre jednoduchý a účelný tvar sa však zrejme tento tvar neviazal iba na jeden kultúrny okruh. S podobným hrnčekom sa možno stretnúť aj medzi prílohami v žiarovom hrobe z dolnorakúskeho Schwechatu, novšie *E. Ruttkayovou* (1994, 353-356, Abb. 1, 2: 2) predatovaného z okruhu wieselburskej kultúry do obdobia skupiny Kosihy-Čaka-Makó. Sprevádzaný bol dvomi valcovitými črpáčikmi s plochým dnom a s pásikovým uškom vychádzajúcim z okraja (*Ruttkay 1994*, 356, Abb. 1, 2: 1, 3; 1995, Abb. 32: 3, 4), ktoré majú priamu paralelu v náleze z pohrebiska v Devínskej Novej Vsi (obr. 2: 3; 3: 3). Esovito profilované hrnčeky s pásikovým uškom spájajúcim okraj s plecami vydutiny sú doložené aj v náplni mladšieho stupňa skupiny Kosihy-Čaka-Makó, napr. z Kamenína (*Nevizánsky 2001*, Tab. 3: 2), Čaky (*Vladár 1966*, Abb. 15) či Ivanky pri Dunaji (*Vladár 1966*, Abb. 27:2) a aj z prostredia csepelskej skupiny kultúry ľudu so zvoncovitými pohármi (napr. *Kalicz-Schreiber/Kalicz 1998-1999*, kúp. 6: 4). Vo variantoch prežívajú až do staršej doby bronzovej. Nádobka je v súčasnosti jediným keramickým tvarom, ktorý možno jednoznačne spojiť s konkrétnym hrobovým celkom (kostrový hrob 198).

Takmer identické črpáky (tzv. odmerky) ako z Devínskej Novej Vsi (obr. 2: 3; 3: 3) pochádzajú okrem Schwechatu aj zo žiarového hrobu z maďarského Kajárpéc-Pokolfadomb, kde okrem iného boli sprevádzané aj dvojkónickou šálkou blízkou šálke z Devínskej Novej Vsi, tu však zdobenej zoskupeniami viacerých zvislých plastických rebierok na pleciach. *A. Figler* (1994, 22-23, 28, Abb. 10: 2-4, 7, 8) hrobový celok kladie už do počiatočného štádia kultúry Somogyvár-Vinkovci, ktoré je podľa *R. Kalicz-Schreiber* (1994, 42) i *N. Kalicza* (*Kalicz-Schreiber/Kalicz 1998-1999*, kúp. 20) ešte súčasné so skupinou Kosihy-Čaka-Makó.

Vysoký štíhly pohárik s dvojkónickým telom a prehnutým hrdlom bol nedávno typologicky zahrnutý medzi pamiatky z obdobia lengyelskej kultúry (*Farkaš 2012*, obr. 104), spomedzi ktorých sa však vymyká absenciou výčnelkov a zreteľne podsadenou spodnou časťou tela (obr. 2: 1; 3: 1). Výrazné poškodenie hrdla a časti pliec nádoby, ktoré boli neskôr doplnené sadrou nevyklučuje, že ich pôvodne spájalo široké pásikové uško. Nádobka by tak pôvodne mohla patriť medzi výrazne profilované džbánky známe ako z náplne skupiny Kosihy-Čaka-Makó, tak kultúry Somogyvár-Vinkovci (*Kulcsár 2009*, Fig. 19: 16-18; 49: I/12b; 50: II).

V roku 2000 evidovala *G. Kulcsárová* (2009, 71-81) na území skupiny Kosihy-Čaka-Makó 71 hrobov, ktoré sa našli na 51 lokalitách, ku ktorým postupne pribúdajú ďalšie (napr. *Dani/Kisjuhász 2013*, 671-690). Známe sú predovšetkým ojedinelé hroby alebo menšie skupinky, zvyčajne tvorené dvomi až tromi, výnimočne štyrmi samostatnými pohrebmi, ktoré sa iba zriedkavo nachádzajú v blízkosti sídliska, či priamo v areáli osady (*Dani/Kisjuhász 2013*, 683, 684). Absencia väčších samostatných pohrebných areálov sa často spája s predpokladom o pohyblivom spôsobe života tvorcov skupiny Kosihy-Čaka-Makó (*Szathmári 1999*, 141-145; *Kulcsár 2009*, 58). Pohrebný rítus bol birituálny, žiarové hroby však prevládajú predovšetkým v severnej oblasti jej rozšírenia (*Kulcsár 2009*, 78), vrátane územia Slovenska (*Vladár 1966*, 266-270), kde pochovanie nespálených tiel síce nebolo časté, ale ani neznáme (*Vladár 1966*, 268). Žiarové hroby zvyčajne obsahovali jednu až sedem nádob, v našom prostredí prevažne šálky a džbánky, menej často misky (*Kulcsár 2009*, 75, 81).

Trojica až štvorica nádob podľa publikovaných nálezov z Rakúska a maďarského Zadunajska by tak mohla pochádzať z jediného hrobového celku zo záverečného stupňa vývoja skupiny Kosihy-Čaka-Makó, keď sa dočkala nástupu csepelskej skupiny kultúry ľudu so zvoncovitými pohármi a kultúry Somogyvár-Vinkovci (napr. *Bondár 2001*, 76; *Vollmann 2009*, 275). Podľa *J. Eisnera* (1931, 7) sa však esovito profilovaný hrnček (obr. 2: 2; 3: 2) našiel v kostrovom hrobe v juhozápadnej časti včasnostredovekého pohrebiska (obr. 4, plocha C). Preto nádoby z Devínskej Novej Vsi museli byť súčasťou minimálne dvoch hrobových celkov.

Podľa analógií sa súbor nádob z Bratislavy, časti Devínska Nová Ves nevykľadá z obvyklej keramickej náplne hrobového inventára zo záveru vývoja skupiny Kosihy-Čaka-Makó zrejme súčasného s počiatočným štádiom kultúry Somogyvár-Vinkovci, keď sa jej tvorcovia dostali do kontaktu aj s tvorcami csepelskej skupiny kultúry ľudu so zvoncovými pohármi (*Kalicz-Schreiber 1994*, 42; *Kalicz-Schreiber/Kalicz 1998-1999*; *Bondár 2001*,

76; *Vollmann 2009*, 275; *Kulcsár 2009*, 177, 178). Hroby tak možno položiť do záveru mladého eneolitu prípadne až na prelom eneolitu a staršej doby bronzovej (podľa triedenia používaného na Slovensku) či do stupňa FB II včasnej doby bronzovej v Maďarsku (*Kalicz 1998*, 14 n.; *Koós 1999*, 103-108; *Kulcsár 2002*, 441 n.), t.j. obdobia okolo rokov 2400/2300 pred Kr. (*Stadler/Ruttikay 2007*, Fig. 8). Podľa nálezov zo Zohora (starší stupeň) a Bratislavy, časti Devínska Nová Ves (mladší stupeň) tak možno uvažovať o dlhšom časovom vývoji skupiny Kosihy-Čaka-Makó aj na dolnom Pomoraví, prípadne o vzájomnej koexistencii viacerých kultúr a kultúrnych skupín na slovenskom Záhorí na prelome eneolitu a staršej doby bronzovej, podľa chronológie používanej na Slovensku (napr. *Furmánek/Veliačik/Vladár 1991*, 44) alebo vo včasnej dobe bronzovej podľa koncepcie zaužívanej v Maďarsku, ku ktorej sa začína prikláňať aj časť slovenských bádateľov (*Nevizánsky 2001*, 28; *Lichardus/Vladár 1997*, 296, 297).

LITERATÚRA

- Bondár 2001* – M. Bondár: Adatok a Délnyugat-Dunántúl kora bronzkori kutatási problémáihoz. *Zalai Múz.* 10, 2001, 67-79.
- Dani/Kisjuhász 2013* – J. Dani/V. Kisjuhász: Bestattungen der Makó-Kultur in Berettyóújfalu, Nagy-Bólc-s-dűlő. In: *Ősrégészati tanulmányok I. Moments in Time. Papers Presented to Pál Raczky on his 60th Birthday.* Budapest 2013, 671-692.
- Eisner 1931* – J. Eisner: Hroby a hřbitovy z doby raně bronzové na Slovensku. In: *Príspevky k praveku, dejinám a národopisu Slovenska. Sborník archeologického a národopisného odboru Slovenského vlastivedného muzea za rok 1924-1931.* Bratislava 1931, 5-11.
- Eisner 1933* – J. Eisner: Slovensko v pravěku. Bratislava 1933.
- Eisner 1952* – J. Eisner: Devínska Nová Ves. Slovanské pohřebiště. Bratislava 1952.
- Farkaš/Novotný 1993* – Z. Farkaš/ B. Novotný: Mladšia a neskorá doba kamenná (neolit a eneolit). In: T. Štefanovičová a kol.: *Najstaršie dejiny Bratislavy.* Bratislava 1993, 39-79.
- Farkaš 2012* – Z. Farkaš: Človek pretvára prírodu. Neolit a eneolit – mladšia a neskorá doba kamenná (5600 až 2300/2000 rokov pred n. l.). In: J. Šedivý/T. Štefanovičová: *Dejiny Bratislavy 1. Od počiatkov do prelomu 12. a 13. storočia. Brezalauspurc na križovatke kultúr.* Bratislava 2012, 67-98.
- Figler 1994* – A. Figler: Die Fragen der Frühbronzezeit in Nordwest-Transdanubien. *Zalai Múz.* 5, 1994, 21-38.
- Furmánek/Veliačik/Vladár 1991* – V. Furmánek/L. Veliačik/J. Vladár: Slovensko v dobe bronzovej. Bratislava 1991.
- Kalicz 1998* – N. Kalicz: A kora bronzkori Makó kultúra két települése Heves megyében. *Agria* 34, 1998, 5-32.
- Kalicz-Schreiber 1994* – R. Kalicz-Schreiber: Siedlungsfunde und ein Brandgrab der Frühbronzezeitlichen Makó-Kultur in Budapest. *Zalai Múz.* 5, 1994, 39-59.
- Kalicz-Schreiber/Kalicz 1998-1999* – R. Kalicz-Schreiber/N.Kalicz: A Somogyvár-Vinkovci kultúra és a Harandegény-Csepel-csoport Budapest kora bronzkorában. *Savaria* 24/3, 1998-1999, 83-114.
- Koós 1999* – J. Koós: Újabb adatok a kora bronzkori Makó-kultúra elterjedéséhez és időrendjéhez Északkelet-Magyarországon. *Herman Ottó Múz. Évk.* 37, 1999, 103-128.
- Kulcsár 2009* – G. Kulcsár: The beginnings of the Bronze Age in the Carpathian Basin. The Kosihy-Čaka-Makó and the Somogyvár-Vinkovci cultures in Hungary. *Varia Archaeologica Hungarica* 23, Budapest 2009.
- Kulcsár 2011* – G. Kulcsár: Untangling the Early Bronze Age in the Middle Danube Valley. *Varia Archaeologica Hungarica* 26, 2011, 179-210.
- Lichardus/Vladár 1997* – J. Lichardus/J. Vladár: Frühe und mittlere Bronzezeit in der Südwestslowakei. *Forschungsbeitrag von Anton Točík (Rückblick und Ausblick).* *Slov. Arch.* 45, 1997, 221-352.
- Nevizánsky 2001* – G. Nevizánsky: Príspevok k mladšiemu stupňu kultúry Kosihy-Čaka-Makó na juhozápadnom Slovensku. *Slov. Arch.* 49, 2001, 19-38.
- Novotná 1993* – M. Novotná: Doba bronzová. In: T. Štefanovičová a kol.: *Najstaršie dejiny Bratislavy.* Bratislava 1993, 80-115.
- Ruttikay 1994* – E. Ruttikay: Ein Brandgrab der Kosihy-Čaka/Makó-Gruppe und die „Meßbecher“ der Wieselburger Kultur von Schwechat in Niederösterreich. *Fundber. Österreich* 33, 1994, 353-356.
- Ruttikay 1995* – E. Ruttikay: Kosihy-Čaka/Makó-Gruppe. In: E. Lenneis/Ch. Neugebauer-Maresch/E. Ruttikay: *Jungsteinzeit im osten Österreichs.* St. Pölten – Wien 1995, 194-200.
- Stadler/Ruttikay 2007* – P. Stadler/E. Ruttikay: Absolute chronology of the Moravian-Eastern-Austrian group (MOG) of the painted pottery (Lengyel-culture) based on new radiocarbon dates from Austria. In: J.K. Kozłowski/P. Raczky: *The Lengyel, Polgár and related cultures in the Middle/Late Neolithic in Central Europe.* Kraków 2007, 117-146.
- Szathmári 1999* – I. Szathmári: Adatok a kora bronzkori Makói kultúra kérdéséhez. *Savaria* 24/3, 1998-1999 141-152.

Vladár 1966 – J. Vladár: Zur Problematik der Kosihy-Čaka-Gruppe in der Slowakei. *Slov. Arch.* 14, 1966, 245-336.

Vollmann 2009 – D. Vollmann: Der Kosihy-Čaka-Makó-Komplex und die Früheste Nagyrév-Kultur an Donau und Theiß. In: V. Becker/M. Thomas/A. Wolf-Schuler (edd.): *Zeiten-Kulturen-Systeme. Gedenkschrift für Jan Lichardus. Schriften des Zentrums für Archäologie und Kulturgeschichte des Schwarzmererraumes* 17. Langenweißbach 2009, 271-287.

GRABKERAMIK DER KOSIHY-ČAKA-MAKÓ-GRUPPE AUS BRATISLAVA – DEVÍNSKA NOVÁ VES

ZDENĚK FARKAŠ

In den Jahren 1926 bis 1933 untersuchte *J. Eisner* (1952) im Areal des ehemaligen Sandplatzes der Ziegelei in Bratislava, Ortsteil Devínska Nová Ves (Abb. 1) ein frühmittelalterliches Gräberfeld aus der Zeit des Awarenreiches, wo er unter den 883 freigelegten Gräbern 10 Brandgräber (ein elftes nur mit Vorbehalt) und wenigstens 3 Körpergräber einem altbronzezeitlichen Gräberfeld zuordnete. Anhand des Begleitmaterials klassifizierte er sie als Typ Gáta, heutiger Terminologie nach gehören sie in den Bereich der Wieselburg-Kultur (*Eisner* 1931, 7, Taf. 1: 4, 5, 8; 1933, 56-57, Taf. 27: 2, 3, 5). Die Gräber selbst hat er jedoch nicht näher veröffentlicht.

Nach einer Revision der Funde aus dem Gräberfeld in Devínska Nová Ves, die im Sammlungsbestand des SNM – Archäologischen Museums in Bratislava erhalten sind, kann man in die späteste, in diesem Umfeld wenig bekannte Phase des Äneolithikums, die durch die Kosihy-Čaka-Makó-Gruppe repräsentiert wird, drei bis vier Gefäße einordnen (Abb. 2; 3).

Eine deutlich doppelkonische Tasse mit niedrigem Hals, umgeschlagenem Rand und einem kleinen Bandhenkel auf der Schulter (Abb. 2: 4; 3: 4) findet Parallelen in einem Grabfund der Kosihy-Čaka-Makó-Gruppe aus Tata-Tófarok, wo das Gefäß mit beinahe identischer Profilierung jedoch einen quadratischen Umriss aufweist (*Kalicz-Schreiber* 1994, Abb. 13: 5; *Kulcsár* 2009, Fig. 25: VII/32). Ähnlich geformte, doch etwas größere Exemplare, meistens mit plastischen Rippen auf der Schulter, werden oft zu schüsselförmigen Gefäßen zugeordnet und man kennt sie z. B. aus Kajárpec-Pokolfadomb in Ungarn (*Figler* 1994, 28, Abb. 10: 8; *Kulcsár* 2009, Fig. 24: VII/22). In der Slowakei gehört zu ihnen vielleicht ein Fragment aus Mužla (*Vladár* 1966, Abb. 18: 10).

Zu Gefäßen, die in verschiedenen Varianten auch unter der sog. Begleitkeramik der Glockenbecherkultur erscheinen, zählt ein S-förmig profilierter Henkeltopf mit ausbiegendem Rand, der mit der Schulter durch einen flachen Bandhenkel verbunden ist (Abb. 2: 2; 3: 2). Wegen ihrer einfachen und praktischen Form waren ähnliche Gefäße jedoch nicht nur mit einem einzigen Kulturkreis verbunden. Einen ähnlichen Becher findet man unter den Beigaben in einem Brandgrab aus niederösterreichischem Schwechat, das neulich von *E. Ruttkay* (1994, 353-356, Abb. 1, 2: 2) anstatt des Bereichs der Wieselburg-Kultur in die Periode der Kosihy-Čaka-Makó-Gruppe neu eingeordnet wurde. Der Henkeltopf erschien hier in Vergesellschaftung mit zwei zylindrischen Schöpfbechern mit Flachboden und einem randständigen Bandhenkel (*Ruttkay* 1994, 356, Abb. 1, 2: 1, 3; 1995, Abb. 32: 3, 4), die eine direkte Parallele in dem Fund aus dem Gräberfeld in Devínska Nová Ves finden (Abb. 2: 3; 3: 3). S-förmig profilierte Henkeltöpfe mit einem Bandhenkel, der den Rand mit der Schulter verbindet, sind auch im Fundmaterial der jüngeren Stufe der Kosihy-Čaka-Makó-Gruppe belegt, z. B. in Kamenín (*Nevizánsky* 2001, Taf. 3: 2), Čaka (*Vladár* 1966, Abb. 15) oder Ivanka pri Dunaji (*Vladár* 1966, Abb. 27: 2), genauso wie im Bereich der Csépel-Gruppe der Glockenbecherkultur (z. B. *Kalicz-Schreiber/Kalicz* 1998-1999, kép. 6: 4). In Varianten überleben sie bis zur Altbronzezeit. Das Gefäß repräsentiert die einzige Keramikform, die man mit einem bestimmten Grabbefund (Körpergrab 198) verbinden kann.

Beinahe dieselben Schöpfbecher (sog. Messgefäße) wie diejenigen aus Devínska Nová Ves (Abb. 2: 3; 3: 3) stammen außer Schwechat auch aus einem Brandgrab aus ungarischem Kajárpec-Pokolfadomb. Hier werden sie unter anderem auch von einer doppelkonischen Tasse begleitet, die derjenigen aus Devínska Nová Ves ähnelt, doch mit Gruppen von mehreren senkrechten plastischen Rippen auf der Schulter verziert ist. *A. Figler* (1994, 22-23, 28, Abb. 10: 2-4, 7, 8) datiert den Grabbefund bereits ins Anfangsstadium der Somogyvár-Vinkovci-Kultur, welches laut *R. Kalicz-Schreiber* (1994, 42) sowie *N. Kalicz* (*Kalicz-Schreiber/Kalicz* 1998-1999, kép. 20) noch mit der Kosihy-Čaka-Makó-Gruppe zeitgleich ist.

Ein hoher schlanker Becher mit doppelkonischem Körper und durchbogenem Hals wurde unlängst typologisch zu den Relikten aus der Zeit der Lengyel-Kultur zugeordnet (*Farkaš* 2012, obr. 104), aus denen er jedoch durch die Absenz von Knubben und einen deutlich untersetzten Unterteil herausragt (Abb. 2: 1; 3: 1). Die schwere Beschädigung des Halses und eines Teils der Schulter, die später mit Gips ergänzt wurden, schließt nicht aus, dass

diese Gefäßteile ursprünglich durch einen breiten Bandhenkel verbunden waren. Das Gefäß könnte somit zu kräftig profilierten Krügen gehören, die wir aus dem Fundgut sowohl der Kosihy-Čaka-Makó-Gruppe, als auch der Somogyvár-Vinkovci-Kultur kennen (*Kulcsár 2009*, Fig. 19: 16-18; 49: I/12b; 50: II).

Die drei bis vier Gefäße entsprechen anhand der publizierten Funde aus Österreich und ungarischem Transdanubien der letzten Entwicklungsstufe der Kosihy-Čaka-Makó-Gruppe, in der sie den Antritt der Csépel-Gruppe der Glockenbecherkultur und der Somogyvár-Vinkovci-Kultur erlebt hatte (z. B. *Bondár 2001*, 76; *Vollmann 2009*, 275).

(Preklad Jana Kličová)

PhDr. Zdeněk Farkaš, PhD.
SNM- Archeologické múzeum
Žižkova 12
P.O.BOX 13
810 06 Bratislava
zdenek.farkas@snm.sk

¹ Výskumná správa je uložená v Dokumentačnom oddelení SNM-Archeologického múzea v Bratislave pod číslom 1/31.